

הישיבה – מהות ותכלית

בחורים רבים שואלים את עצמם: לשם מה אני בא לישיבה, מה אני מצפה לקבל בישיבה, או איך הישיבה אמורה להשפיע עלי. בשורות הבאות ננסה לבאר את מקומו של מוסד הישיבה בעם ישראל על פי דברי חז"ל. מתוך הבירור נשתדל להבין כיצד על התלמיד בן-דורנו להתייחס אל הישיבה בה הוא לומד, מה תפקידה, ומה הבחור אמור לצפות מעצמו כמי שבא לחסות בצלו של אותו מוסד עתיק יומין.

מימי אבותינו לא פסקה ישיבה

הגמרא במסכת יומא (כח ע"ב) מלמדת אותנו פרק על קדמותה של הישיבה בישראל:

אמר רבי חמא ברבי חנינא: מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים – ישיבה עמהם, שנאמר "לַךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ג, טז), היו במדבר – ישיבה עמהם, שנאמר: "אָסַפְהָ לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזַּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר יא, טז). אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר "וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו" (בראשית כד, א). יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק" (שם כד, א). יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר "וַיַּעֲבִד יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזָּקֵן" (שם מח, י). אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר "וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם אֶל עֶבְדוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ הַמְּשָׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ" (שם כד, ב) – אמר רבי אלעזר: שמושל בתורת רבו. "הוא דַּטְשֶׁק אֱלִיעֶזֶר" (שם טו, ב) – אמר רבי אלעזר: שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים.

קריאה ראשונית של דברי הגמרא הללו מעלה קושי פשוט: וכי עצם אזכורן של המילים 'זקן' או 'זקנים' מלמד כי היתה שם ישיבה ואותו שנקרא שמו זקן חכם היה?

אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה

על-מנת להבין את משמעות המושג 'ישיבה', נתבונן תחילה בישיבה הראשונה בתולדות ישראל – ישיבתו של אברהם אבינו. על עצם קיומה של ישיבת אברהם אבינו לומדת הגמ' מהביטוי 'ואברהם זקן' המופיע בהקדמת התורה לשילוחו של העבד לשם הבאת אשה ליצחק¹.

'זקנתו' של אברהם לא מעצמה באה לו אלא על ידי בקשה מיוחדת, כדברי חכמים במדרשם:

אמר ר' יודה בר' סימון: אברהם תבע זקנה, אמר לפניו: רבון כל העולמים, אדם ובנו נכנסים למקום ואין אדם יודע למי יכבד, מתוך שאת מעטרו בזקנה אדם יודע למי יכבד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, דבר טוב תבעתה, וממך הוא מתחיל. מתחלת הספר ועד הנה אין כתוב זקנה, וכיון שעמד אברהם אבינו נתן לו זקנה, שני "ואברהם זקן"².

¹ כך הוא סדר הפסוקים באותה הפרשה:

(א) וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו וְהָיָה בְנֵיךְ אֶת אַבְרָהָם בְּפֶלֶא: (ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֲבָדָיו זָקֵן בֵּיתוֹ הַמְּשֻׁל בְּכָל אִשָּׁר לֹו שִׁיִּם נָא יִדְּךָ תַּחַת יָרְכִי: (ג) וְאַשְׁפִּיעַךְ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֶל־הַיָּרֵךְ אִשָּׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אִשָּׁר אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקֶרְבּוֹ: (ד) כִּי אֶל אֶרֶצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי תֵלֵךְ וְלִקְחָת אִשָּׁה לְבָנִי לְיִצְחָק: (בראשית כד)

² בראשית רבה (אלבק, פרשה סה), וכעין זה בכבא מציעא (פז, ע"א):

עד אברהם לא היה זקנה. מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם – משתעי בהדי יצחק, בהדי יצחק – משתעי בהדי אברהם. אתא אברהם, בעא רחמי והוה זקנה, שנאמר "ואברהם זקן בא בימים".

מסתבר, שאברהם אבינו לא לשם כבוד או תהילה חיצוניים ביקש להיראות זקן. אברהם רצה בזקנה כדי להצליח ללמד ולהנחיל ליצחק בנו ולצעירים נוספים את דרך ה', דרך עשיית הצדקה והמשפט. הדרת הפנים של הזקנה באה לחדד את הפרשי הדורות ולהדגיש את כפיפותו של הדור הצעיר לדור המבוגר ממנו. סוף דבר הדרת פניו של אברהם באה לו על פי בקשתו כדי שהתלמידים ביושבים לפניו יקבלו את תורתו³.

ובסגנון חריף יותר בתנחומא (בוכר, חיי שרה ד):

בא וראה: מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין כתיב בהן זקנה אלא בו, היו מולידים בנים ובני בנים, ולא היו ניכרים איזה הבן ואיזה האב, והיו הבנים מכים את האבות ולא היו יודעין, שנאמר "וְיָכַל בְּהֶבֶל יְמֵיהֶם וְשָׁנוּתָם בְּפִקְחָה" (תהלים עח, לג), שהיו הכל שוין עד שבא אברהם ונתן לו הקדוש ברוך הוא את העטרה הזו שהוא עיטור לאדם כשהוא מזקין, ואימתי באה עליו? כשהוא עושה צדקה, שנאמר "עֲטֹרַת תְּפִאֲרַת שׂוֹיָה" (משלי טז, לא), והיכן את מוצאה, "בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמְצָא" (שם טז) מי היה זה? אברהם, שכתוב בו "כִּי יִדְעִיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה" וגו' (בראשית יח, יט), א"ל הקדוש ברוך הוא: חייך, שאתה ראוי לזקנה, לכך נאמר "ואברהם זקן".

³ זקנה זו של אברהם הקשורה בהעברת דרך ה' יכולה להדרש על הפסוק כולו: "וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּקִמָּים וְהָיָה בְּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם כָּל־יְמֵי, אותה ברכה הנקראת 'כפל', מתייחסת לדברי הגמ' ביומא (כח ע"ב), לתורתו של אברהם (שהרי באליעזר נאמר "הַמְשִׁיל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ" ודרשה על כך הגמ' 'שמושל בתורת רבו'). נמצא שאברהם נתברך בתורה גדולה ואת אותה תורה הוא מבקש להעביר לזרעו.

ונראה שפירוש זה לתיבת 'ככל' עולה גם מסופה של הפרשה שם אותו 'ככל' עובר ליצחק:

(ה) וַיִּתֵּן אֶבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: (ו) וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֶבְרָהָם נָתַן אֶבְרָהָם מִתְּנַת וַיְשַׁלְחֵם מֵעַל יִצְחָק כִּי קָדְמוֹ אֵל אֶרֶץ כְּדָם: (בראשית כה)

הביטוי 'כל אשר לו' משמש, על דרך הפשט, לרכושו של אברהם, אולם בפסוק הבא אנו מוצאים שבני הפלגשים קבלו אף הם מתנות ומתנות אלו נגרעו מן הסתם מחלקו של יצחק.

שני פירושים נאמרו ברש"י ביחס לאותן מתנות: "נתן אברהם מתנות – פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם. דבר אחר מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו, הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם".

לפירוש הראשון: בני הפלגשים קבלו שם טומאה. מסתבר שהסיבה שהניעה את בעל המדרש לפרש כך היא ההשוואה בין מתנתו של יצחק למתנת בני הפלגשים. אם יצחק

ציון עובדת היותו של אברהם אבינו 'זקן' קשורה באופן מובהק לחיפוש אשה ליצחק, חיפוש שתפקידו ליצור את הדור הבא בבית אברהם. נמצא, שתפקידו של ה'זקן' הוא לדאוג להמשכיות והעברת המסורת. מכאן למדו, אפוא חכמים, שאברהם היה 'זקן ויושב בישיבה', שהרי אברהם מבקש לדאוג להמשכיות זרעו ולצוות את בניו ובני בניו⁴ כיצד הולכים בדרך ה'.

מכאן שתפקיד הישיבה הוא להעביר את מסורת התורה מדור לדור. כדברינו נראה גם מהגדרתו של אליעזר כ'זקן ויושב בישיבה'.

כאמור אליעזר עבד אברהם מכונה בפרשה: 'עֲבָדוּ זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמֵּשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ' ועל פסוק זה עצמו דרשו חכמים שאליעזר היה זקן ויושב בישיבה. נדמה שהביטוי 'זקן ביתו', חוזר למה שנאמר בפרשת 'וירא': 'פִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אֲתָרְיוּ וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'. אברהם לא הסתפק בציווי בניו יוצאי חלציו על ההליכה בדרך ה', אברהם אבינו הקים ישיבה שבה התחנכו אנשי 'ביתו' שהם הגרים⁵ הנספחים אליו ולדרכו ואותם לימד עבדו 'זקן ביתו'.

מקבל את התורה ממילא בני הפילגשים אמורים לקבל שם טומאה. [ניתן להציע כי בעל המדרש למד שבני הפלגשים קבלו שם טומאה מלשון הפסוק במלכים א' (ה, י): "וַיִּתְּרַב חֲקֻמַּת שְׁלֹמֹה מְחֻקְמַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וחכמה זו נקראה בפיו של הדרשן שם של טומאה. גם אם נבין כך ההקבלה בין מתנתם למתנתו של יצחק טוביל אותנו למסקנה שמתנתו של יצחק היתה למעשה תורתו של אברהם].

לפי הפירוש השני, הטוען כי אברהם נתן לבני הפלגשים את כל המתנות שקיבל מאברהם ומאבימלך [ומסתבר שגם את פירותיהן ופירות פירותיהן של אותן מתנות נתן להם], לא נותר לאברהם הרבה מה לתת ליצחק מעבר לתורתו ולחכמתו. אפשר גם שזו הסיבה ל'עניותו' של יצחק לפי שיטתו של אבן עזרא (בראשית כה, לד). בין כך ובין כך, 'כל אשר לו' שנאמר באברהם היינו תורתו וחכמתו.

⁴ במדרשים רבים מופיע שעשו הרשיע רק לאחר מותו של אברהם ומסתבר שלא היה עשו יכול להעיז פניו בזקנו שלימד אותו ואת אחיו תורה.

⁵ כך כותב הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (א, ג):

וייתכן שאותה ברכה שנתברך אברהם 'בכל', שימשה למעשה להחזקתה של ישיבת אנשי ביתו. וכך תתפרש גם כפילות התפקידים שנשא על עצמו אליעזר: (1) 'זקן ביתו' – ראש הישיבה⁶. (2) 'המושל בכל אשר לו' – המנהל הכלכלי של נכסי אברהם.

יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה

את היותו של יצחק אבינו 'זקן ויושב בישיבה' למדה הגמ' מן הפסוק בפרשת תולדות:

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי: (בראשית כז, א)

הרצון לברך את עשו היה רק תולדה אחת מ'זקנתו' של יצחק. הפרשה השניה הסמוכה לברכת עשו וקשורה אף היא לזקנתו של יצחק היא שילוחו של יעקב למציאת אשה. וכך נאמר בהמשך הענין:

(א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה
מִבְּנוֹת כְּנָעַן: (ב) קוּם לֶךְ פְּדִינָה אָרֶם בֵּיתָה כְּתוּאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ
מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אַחִי אִמְךָ: (ג) וְאֵל שְׂדֵי יְבָרֶךְ אֶתְךָ וַיְבָרֶךְ וַיִּרְפָּךְ

והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר "וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם" (בראשית כא, לג), וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם.

⁶ דרשה נוספת הראויה לביאור בהקשר זה היא הדרשה המוזכרת בגמ' ביומא שם: "דמשק אליעזר... שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים". ייתכן כי פירושה תלוי בהצלחתו של אליעזר למצוא את רבקה על ידי המעשה בהשקאת הגמלים. במעשה זה הבטיח אליעזר את המשך מסורת בית אברהם.

וְהָיִיתָ לְקָהָל עַמּוּיִם: (ד) וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרִכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אַתָּה
לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךְ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹקִים לְאַבְרָהָם: (בראשית כח)

פרשה זו דומה בסגנונה לפרשת שליחת אליעזר להבאת רבקה.⁷ ואותה ברכה שנאמרה שם – "וה' ברך את אברהם בכל" – נזכרת אף היא כאן: "ויתן לך את ברכת אברהם". יצחק, כאברהם אביו, דואג להמשכיותה של המסורת ולשם כך הוא שולח את יעקב לבית לבן.

יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה

גם אצל יעקב אבינו נזכרה הזקנה (הנדרשת לענין היותו זקן ויושב בישיבה) באותו ההקשר. כך אנו קוראים בפרשת ויחי:

(י) וַעֲבִי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזְקֵנוּ לֹא יוּכַל לְרְאוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתוֹ אֱלֹוֹ וַיִּשַׁק לָהֶם
וַיִּבְרַךְ לָהֶם: (יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף רְאֵה סָבִיב לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה
הִרְאָה אֹתִי אֱלֹקִים בָּם אֶת זַרְעֶךָ: (בראשית מח)

יעקב בזקנותו דואג אף הוא להעברתה של המסורת שקיבל מאביו ומסבו והוא מבקש להנחילה לבנו ולבניו. בשל כך הוא מברך את הבנים ואומר: "וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אָבִיתִי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק" (מח, טז). בפשטות, כוונת הברכה היא, שעל ידי הבנים [אפרים ומנשה] ימשיך להיקרא בעולם שמו של יעקב ושמות אבותיו, כי הם ימשיכו להעביר את מסורת דרך ה', דרך המשפט והצדקה לדורות הבאים.

⁷ ההשוואה בין הפרשיות מעלה מספר נקודות דומות.

- א. איסור לקיחה מבנות הכנעני מודגש כפתיחה לציווי על לקיחת האשה.
- ב. אזכור הקשר המשפחתי לטובת ה'שידוך' [אצל אברהם "ארצי ומולדתי", ואצל יצחק "בית לבן אחי אמך"].
- ג. אזכור נתינת הארץ לאברהם ולבניו. [אצל אברהם: "לזרעך אתן את הארץ הזאת", ואצל יצחק: "ויתן לך את ברכת אברהם... לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם"].

ואפשר שמשום כך הקדים יעקב את אפרים לפני מנשה לפי שיצא ממנו יהושע שהפך בסופו של דבר להיות חלק משרשרת מסירת התורה לדורות עולם.

מכאן גם סמך למדרש תנחומא הסובר שאפרים היה עוסק בתורה לפני יעקב, וכך דרשו שם את מה שנאמר "וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה" (בראשית מח, א):

"וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה". ארז"ל, אפרים אמר לו, שהיה עוסק בתורה עמו (תנחומא ויחי, ו).

ומסתבר שלדבר זה נתכוון יעקב בפגישתו עם יוסף כשמפיו יצאה ההודאה: "כִּי אֶהְיֶה פָּנֶיךָ לֹא פְּלִלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זַרְעֶךָ". נתאר, אפוא את האירועים מנקודת מבטו של יעקב אבינו שהביאו אותו לאמירה זו.

יוסף היה בן-זקוניו של יעקב, ובימי נעורו ישב לפניו ולמד מתורתו⁸. בשעה שאבד יוסף הצטער יעקב על כך, שאין לו ממשיך ראוי מזרעו להעביר את תורתו לדורות הבאים. מששלח לו יוסף את העגלות וראה יעקב שיוסף בנו חי ולא עוד אלא שתורה שלמד אצלו משתמרת⁹ מיד חייתה רוחו. ובאותה שעה שיעקב פוגש את יוסף לפני מותו הוא מודה ומהלל לקב"ה על כך שלא זו בלבד שזכה לראות את בנו ממשיך את דרכו, אלא גם נכדיו בני יוסף ממשיכים באותה הדרך ולומדים עמו תורה.

⁸ כתרגום אונקלוס "בן זקונים הוא לו" – בר חכים הוא ליה".

⁹ דברינו אלו סמוכים על המדרש, הדורש את העגלות ששלח יוסף כזכר לפרשת עגלה ערופה שהיו יעקב ויוסף עסוקים בה בטרם הלך ממנו, ועל זה אמר יעקב "רב עוד יוסף בני חי", וכדברי מדרש אגדה לבראשית: "רב כוחו של יוסף, בכמה צרות הגיעוהו ועדיין הוא עומד בצדקתו".

מסתבר כי בשל כך ראה יעקב את אפרים ומנשה כראובן ושמעון, שהרי הבנים ממשיכים את דרכו של האב ואפרים ומנשה היו תלמידיו של יעקב ולהם נמסרה כל תורתו.

נמצאנו אומרים שוב: ישיבתו של יעקב, ישיבה של מסירת מסורת אברהם ויצחק היתה, ועל נכדיו תלמידי הישיבה נקרא שמם של האבות, כממשיכי הדרך ושומרי המסורה.

שבעים זקנים

כשם שנתבאר, שאצל האבות הזקנה והישיבה מתחברות במסירת דרך ה' לדורות הבאים – כך גם אצל שבעים הזקנים, וכפי שמובא בברייתא במסכת יומא.

שבעים הזקנים שאותם אסף משה במצוות ה' נתכנסו לשם מטרה ברורה:

(טז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפֶּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעָתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרֵיוֹ וְלִקְחָתָּ אִתָּם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְנַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: (יז) וַיִּרְדְּתִי וַדְּבַרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאֶצְלַתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִי עֲלֵיהֶם וְנָטְאוּ אֹתָךְ בְּמִשְׁאֵה הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדְּךָ: (במדבר יא)

ה' אינו עתיד לדבר ישירות אל שבעים הזקנים. הדיבור יתייחד אל משה, ממנו ורק ממנו תִּפְאֶצֵּל הרוח אל שבעים הזקנים שישאו יחד עם משה במשא העם. דבר זה מלמדנו, כי הזקנים אינם באים לייצר תורה חדשה, וכל עניינם הוא להעביר את תורת משה אל העם.

תפקידם של הזקנים בישראל כממשיכי המסורה מתבאר מדברי רבנו בחיי, בפירושו לפסוקים אלו:

ונראה, כי אף על פי שהזכיר עתה "אספה ליי" כבר היו עם ישראל במצרים שבעים זקנים, כי מאז מיום שירדו למצרים שבעים נפש¹⁰ ונשתלחה הברכה בזרעם מנו עליהם שבעים זקנים להנהיגם וללמדם חקים ומשפטים צדיקים, כי היו חכמים גדולים **מקובלי האבות** ויודעים כי שבעים נפש היו דוגמא, ולכך מנו עליהם במצרים שבעים זקנים, והוא שכתוב: "לֶךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ג, טז), והיו שבעים, והם היו במתן תורה, הוא שכתוב "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נִדְבַּב וְאֶבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם כד, ט).

מתוך עיוננו בדברי הגמ' ביומא עולה, כי המשכיות מסירת התורה בישראל החלה מבית אברהם, המשיכה בביתם של יצחק ויעקב, ונקבעה בצורה רחבה, לאומית, אצל שבעים הזקנים. משם והלאה מסירת התורה נתונה ביד שבעים הזקנים ומחליפיהם שבכל דור ודור¹¹.

משבעים לבית דין ומבית דין לישיבות

אף משהלכו לעולמם אותם שבעים הזקנים שנשמכו על ידי משה רבנו¹², לא התבטל מישראל מוסד ה'זקנים'. ה'זקנים' המשיכו להתקיים לדורות¹³, והם- הם בית דין הגדול שלבסוף נקבע משכנו בירושלים, ותפקידו נוסח בבהירות על ידי הרמב"ם:

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל-פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל (הלכות ממרים א, א).

¹⁰ מסתבר כי הקביעה של מספר הזקנים כמספר המשפחות נועד ללמד כי על התורה להתפשט בכל שדרות העם ובכל משפחותיו.

¹¹ וזו הסיבה שהברייתא לא הביאה ראיות על קיומן של ישיבות נוספות בהמשך חייו של עם ישראל, שהרי משעה שנתמנו השבעים זקנים אותו המוסד הוא הישיבה שבישראל.

¹² כמבואר ברמב"ם, הלכות סנהדרין ד, א.

¹³ עיין ספר המצוות להרמב"ם מצוה קעו, משם מוכח שציווי מינוי השבעים זקנים הוא הציווי על בית דין הגדול.

הביטוי "יסוד תורה שבעל-פה" עניינו על פי הרמב"ם הוא, שבית הדין הגדול אחראי על העתקת השמועות [היינו העברת המסורת], על הוצאת ההלכות מן התורה במידות שהתורה נדרשת בהן, ועל ההדרכה ההלכתית-תורנית לכלל ישראל (רמב"ם שם, הלכה ב).

שלושת התפקידים הללו הם לְבָה של כל ישיבה:

א. העברת התורה שבעל-פה מדור לדור.

ב. עיסוק עיוני אינטנסיבי בתורה והוצאת המסקנות מעיון זה.

ג. הדרכה הלכתית ורוחנית לכל ישראל.

ועל דבר זה עצמו, שבית הדין הגדול שבירושלים אחראי על הרבצת התורה בישראל, נאמר בדברי הנביא: "פִּי מְצִיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ג; מיכה ד, ב).

מכלל דברינו עולה, כי הישיבות של ימי אבותינו (והדעת נותנת שבימי אברהם יצחק ויעקב עסקו בהעברת ולימוד דברי הנבואות שהיו בידיהם באותם הימים¹⁴) ובתי הדין שקמו לאחריהן, עסקו בהעברת מסורות התורה מדור לדור ובעיסוק באותה המסורת, שעניינו הבנת דבר ה' העולה מהן ובדרכי החיים הראויות להיסלל על פיהן.

¹⁴ שמות רבה ה, יח: "תְּקַבֵּד הָעֵבֶרָה עַל הָאֲנָשִׁים" (שמות ה, ט), מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת, לומר שהקדוש ב"ה גואלן, לפי שהיו נוהגין בשבת, אמר להן פרעה 'תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו וגו', אל יהו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת". ממדרש זה נראה, שזה היה מעשה הזקנים במצרים, שהרי הזקנים היו שותפים [או אמורים להיות שותפים] להליכה זו, ועליה אמר פרעה 'תכבד העבודה וכו' ואל ישעו בדברי שקר', וכוונתו היתה שלא ישעו הזקנים הללו במגילותיהם עם ישראל (לרש"י, ע"פ חז"ל, אי הזכרת הזקנים בפסוק א' שם מלמדת, שנשמטו הזקנים והלכו להם. אולם על פי הפשט ניתן לומר ש'נֶאֱחָדָר בָּאוּ מִשָּׁה נְאֻחָרָן' הכוונה בראש הזקנים, והם דברו אל פרעה ולכן לא הוזכרו הזקנים ששתקו). ומכאן הראיה לכך שכשהיו במצרים לא פסקה ישיבה מהם, כדברי הגמ' ביומא.

משעה שחרב המקדש ובטל בית דין הגדול שבירושלים עבר התפקיד הנשגב הזה לכתפיהן של הישיבות וכך למדנו במדרש תנחומא לפרשת נח (סימן ג):

ואף הקדוש ברוך הוא כרת ברית עם ישראל שלא תשכח תורה שבע"פ מפיהם ומפי זרעם עד סוף כל הדורות, שנאמר "וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלַיְכֶם וְדִבְרֵי אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּפִיְכֶם לֹא יִמְוָשׁוּ" וגו' (ישעיה נט), ולא כתיב "ממך" אלא "מפיך ומפי זרעך ומפי ישראל"¹⁵ שיהיו הוגין בתורה יומם ולילה, ומתקבצין שתי פעמים בשנה, באדר ובאלול, מכל המקומות, ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידין דבר על בוריו והלכה לאמתה, ומביאים ראייה ומן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד כדי שלא יכשלו ישראל בד"ת.

ומאותן ישיבות שבבבל עבר התפקיד לישיבות שהקימו ישראל בכל מקום שאליו הגיעו ובכללן הישיבות שקיימות עד ימינו אלה.

מסקנות

המסקנה העיקרית העולה מתוך הדברים היא, שכל מי שזוכה להיכנס לישיבה ובמיוחד בדורנו נוטל על עצמו עול כבד ונפלא של מסירת התורה מדור לדור.

מסירת התורה מתאפיינת בשני מרכיבים עיקריים:

הראשון: לימוד התורה ורכישת ידיעות מקיפות בכל מרחביה ומעמקיה של תורת ה'.

והשני: עיון נמרץ בדברי התורה ובדברי חכמים שיוביל ליכולת להוציא מתוכם הדרכות נכונות הן בתחום ההלכה והן בתחומים נוספים.

¹⁵ הן שתי הישיבות הגדולות שבבבל: סורא ונהרדעא.

מתוך כך אנו למדים, ששיבה מעצם הגדרתה אינה אמורה לעסוק בפעילויות או ברעיונות שהם מחוץ לעולם של מסירת התורה, חשובים ככל שיהיו. עניינים אלו אינם מתפקידה של שיבה.

שיבה, לפי דרכנו, אינה אמורה להכין את הבחור ל'חיים'. השיבה היא מקור ה'חיים', ממנו אמור הבחור לשאת מים חיים ולהשקות לצמאים רבים המשוטטים ברחובות ובערי ארצנו.

השיבה שלנו אינה שונה במהותה מאותה שיבה עתיקה של אברהם אבינו, בה ישבו ועסקו בהבנתה של דרך ה', הכיצד הולכים בדרך המשפט והצדקה. השיבה שלנו אינה שונה בתכליתה משיבת שבעים הזקנים שעמלו לשנן את דברי התורה ולעיין בפסוקיה ובשמועותיה, עד שיוכלו להוציא הוראה ומשפט לכל ישראל.

הלוואי ונהיה ראויים לשאת על כתפינו את השם הנפלא הזה: 'שיבה'.